

Sveriges Metallsökarförenings remissvar på Riksantikvarieämbetets förslag till verkställighetsföreskrifter om fornlämningsförklaring och tillstånd till metallsökare enligt kulturmiljölagen (1988:950)

Sveriges Metallsökarförening – SMF har ånyo beretts möjlighet att lämna synpunkter på det förslag på verkställighetsföreskrifter som kan påverka användningen av metallsökare. För omkring ett år sedan lämnade föreningen också synpunkter på Riksantikvarieämbetets förslag till verkställighetsföreskrifter som avsåg användning av metallsökare. I stort sett inga av de synpunkter eller förslag som SMF lämnade kom att bli inarbetade eller beaktade i det nya förslaget. Tvärtom har förslaget skärpts på ett sätt som är står i strid mot lagstiftningen.

Sveriges Metallsökarförening har idag ca 180 medlemmar. Föreningen ingår numera i en gemensam organisation med danska National Kulturarv Danmark, norska Mjøsen Metallsøkerforening och finska Suomen Metallinetsijät Ry och består idag av totalt ca 450 medlemmar.

Helt grundläggande för förståelsen av den stränga svenska lagstiftningen är en historisk redovisning av dess framväxt. Den kritik som EU-kommissionen riktat mot Sveriges lagstiftning är också av väsentlig betydelse. Det är en kritik som knappast fått något genomslag vare sig i lagtext eller i de föreslagna verkställighetsföreskrifterna, allmänna råd eller i den vägledning som Riksantikvarieämbetet utarbetat till stöd för rättstillämpningen vid länsstyrelserna. Det är anmärkningsvärt.

Innehållsförteckning

Den rättsliga utvecklingen kring metallsökare	4
Förbud mot metallsökning.....	4
Allmänna råd från Riksantikvarieämbetet.....	7
Godtycklig handläggning	8
Hotbilden	8
EU-kommissionen	10
Riksantikvarieämbetets rapport.....	11
Kulturmiljöutredningen	13
De nya bestämmelserna.....	15
Sammanfattningsvis	17
Tillämpningen	18
Äldre rättspraxis	19
EU-rättsligt perspektiv	21
Nordisk rätt	26
Gällande rätt	26
Riksantikvarieämbetets förslag till verkställighetsföreskrifter och allmänna råd .	30
2 kap 2 §	31
2 kap 3 §	31
2 kap 4 §	36
2 kap 6 §	37

2 kap 7 §37

2 kap 9 §38

Den rättsliga utvecklingen kring metallsökare

Den 1 januari 2014 trädde Kulturmiljölagen (1988:950) i kraft som också berör frågor kring metallsökning. Själva lagtexten avslöjar dock inget uppenbart om lagstiftarens förändrade inställning till metallsökning. Istället måste den nya uppfattningen hämtas ur sitt sammanhang i vilken lagstiftningen under mer än tre decennier växt fram och skälen till varför lagstiftningen kom att ändras. Det ska redovisas här;

Förbud mot metallsökning

Begränsningen i att använda metallsökare tillkom 1985 med anledning av plundringar av fornlämningar på Gotland.¹ Det infördes först ett användarförbud av metallsökare på redan tidigare kända fyndplatser inom landet och på Gotland i sin helhet. Orsaken till att ett större område belades med användarförbud av metallsökare var att på Gotland ansågs råda exceptionella arkeologiska förhållanden med kanske världens mest fyndtätaste område.² År 1990 kom även Öland att omfattas av användarförbudet. Endast ett år senare kom det också att införas ett generellt förbud mot att använda metallsökare inom hela riket, ett förbud som nu fått viss lättnad i och med att den nya regleringen i kulturmiljölagen trädde i kraft den 1 januari 2014. Idag är fortfarande lagens huvudregel att det råder ett generellt förbud mot att använda metallsökare utan tillstånd.

Departementschefen ansåg år 1991 att en strängare bedömning av användandet av metallsökare låg i linje med riksdagens uttalanden om att det fordrades effektivare åtgärder mot ”skattletning”.³ Departementschefen anförde vidare;

”Länsstyrelsen kan för närvarande lämna tillstånd till att medföra och använda metallsökare även i andra fall. Denna dispensmöjlighet anser jag skall kvarstå. Länsstyrelsen bör dock vara relativt restriktiv med att ge tillstånd både i fall där yrkesmässiga behov åberopas och i andra fall. Bedömningen bör grundas bl.a. på vilka arkeologiska intressen som föreligger inom det område som tillstånd söks för. Ett exempel på fall där dispens

¹ Se prop 1984/85:128 s 16.

² Se prop 1984/85:128 s 7 ö.

³ Se prop 1990/91:123 s 14 m.

från förbudet att använda metallsökare kan bli aktuellt är mineralprospektering där metallsökare ibland är ett viktigt hjälpmedel. Det är dock viktigt att dispens endast meddelas när det av omständigheterna framgår att den sökande är en seriös prospektör. Främst gäller detta de yrkesmässiga prospektörerna, vilka är ganska få till antalet. Det gäller här de stora gruvbolagen eller prospekteringsbolag som arbetar för deras räkning. Dispensen bör i sådana fall ges till företaget, vars ledning får bära ansvaret för hur de anställda agerar. En annans större grupp är de som deltar i den av samhället organiserade s.k. mineraljakten. Personer som tidigare har deltagit i mineraljakten har då i allmänhet skickat in mineralprover till organisatören av mineraljakten och finns därmed registrerade hos denne och får därmed anses vara seriösa prospektörer. Det bör i de här fallen vara förhållandevis enkelt för länsstyrelsen att göra prövningen om en dispens skall kunna utföras. Det bör också noteras att mineraljakten för närvarande endast arrangeras i Norrland och Bergslagen samt att uppgifterna om plundring av fornminnen med hjälp av metallsökare hittills har avsett andra delar av landet. Andra fall av där dispens från både förbudet att medföra och förbudet att använda metallsökare kan bli aktuellt är för personer som önskar göra begränsade undersökningar i samarbete med de arkeologiska organen. Genom dispensmöjligheten kan länsstyrelsen vidare medge att en jordbrukare får använda metallsökare på sin mark, om det finns ett rimligt skäl till sådan användning.⁴

De uppräknade undantagen är närmast att hänföra till yrkesmässig eller ”andra seriösa verksamheter” där det uppkommer ett sakligt behov av att använda metallsökare⁵. Därutöver framhöll departementschefen i 1991-års proposition;

”Att den legala användningen inskränks på de sätt som jag föreslagit innebär att hobbybruk av metallsökare inte längre blir tillåtet”⁶

⁴ Se prop 1990/91.123 s 15 ö.

⁵ Se SOU 2012:37 s 224 ö.

⁶ Se prop 1990/91.123 s 15 n.

Detta blev ett uttalande som visade sig få stort genomslag vid den kommande rättstillämpningen av länsstyrelser och domstolar trots att kulturutskottet senare kom att framföra en helt annan uppfattning, se nedan. En orsak till den stränga rättstillämpningen var länsstyrelsernas motvilja mot metallsökning och bristande juridiska kunskaper hos de privatpersoner som överklagade länsstyrelsernas beslut.

Bakgrunden till den stränga och restriktiva hållningen var att lagstiftaren såg risker med det ökande användandet av metallsökare och den snabba tekniska utvecklingen av dessa.⁷ En på Riksantikvarieämbetet ledande arkeolog och disputerad forskare kom år 1991 att redovisa häpnadsväckande resultat från en fältstudie av ett instrument som påstods på betydande avstånd kunna detektera förekomst och storleken på elektriska laddningar i mark. Forskaren uppgav att under fältstudien med instrumentet funnit tre mynt i en åker på drygt 100 meters avstånd! Den biträdande länsantikvarien skriver i Riksantikvarieämbetes officiella information;⁸

Det är svårt att lära sig hantera instrumentet rent praktiskt och det tar lång tid. Men när man väl har lärt sig detta så fungerar instrumentet, ädelmetallföremål påträffas på stora avstånd. Risken är att modellen kommer att utvecklas under de närmaste åren, då bl a vindkänsligheten kan komma att elimineras, vilket gör instrumentet utomordentligt farligt för vårt fornlämningsbestånd framtiden.

Rapporten saknar all källkritiskt förhållningssätt. Instrumentet är närmast att uppfattas som ren humbug och är uppenbart obrukbart för sitt påstådda ändamål, det är numera en utbredd och allmän uppfattning. Men uppgifterna om det sagolika instrumentet vid den här tiden uppnådde syftet med att påverka opinionen och beslutsfattare. Det är också i den andan man ska se utvecklingen av de rättsregler som kringgärdar metallsökare.

Departementschefens obevekliga uttalande om att förbjuda metallsökning som hobby kom dock inte att delas av kulturutskottet. Utskottet anförde;

”De inskränkningar som det generella användningsförbudet innebär för användning av metallsökare bör inte göras mer ingripande än som erfordras

⁷ Se t e x bet 1989/90:KrU26 s 7 n, prop 1990/91.123 s 14 x, SOU 2012:37 s 214 n.

⁸ Östergren, Majvor, 1991. Utvärdering av provverksamhet i fält med Electroscop. *Från fornminnesavdelningen för kännedom* 1991:2. Riksantikvarieämbetet Stockholm.

*för att uppnå syftet med förbudet. Undantag bör därför utan onödig restriktivitet kunna medges såväl för yrkesmässigt bruk som för utövandet av fritidsintressen”.*⁹

Som redan framhållits kom kulturutskottets uppfattning, om tillåtligheten av metallsökare för hobbybruk, att endast få ett obetydligt genomslag i den kommande rättstillämpningen.

Utskottet ansåg också att det var självklart och att det utan undantag måste med fog kunna förutsättas att den sökandes förhållanden och övriga omständigheter i ärendet ger betryggande garantier mot att tillståndet inte missbrukas.¹⁰ Inget av kulturutskottets synpunkter kom dock att manifesteras direkt i lagtexten.

Utöver den antikvariska bedömningen av området som en ansökan avser betonas således i både propositionen och i betänkandet att en bedömning av sökandens mer personliga förhållanden skulle utforskas.

Den dåvarande kulturminneslagen var en skyddslagstiftning vars syfte var att bevara delar av kulturarvet, däribland fornminnen. Som framgick av lagtexten hade myndigheter en långtgående rätt att utan tillstånd använda metallsökare i sin myndighetsutövning. Utöver det fanns det möjlighet att få tillstånd i andra fall, om skäl förelåg. Vilka situationer som åsyftades framgick dock inte av lagtexten och någon ledning återfanns inte heller i förarbetena vad avser tillstånd för hobbybruk. Detta är i och för sig inte någon överraskning då departementschefens utgångspunkt var att förbjuda allt hobbybruk av metallsökare.

Allmänna råd från Riksantikvarieämbetet

Riksantikvarieämbetets allmänna råd angående metallsökare utkom 1993 och utgör rekommendationer till hur lagen skulle tolkas och tillämpas.¹¹ Allmänna råd har en stark handlingsdirigerande verkan för myndigheter och enskilda. Som framgått av lagtexten kunde länsstyrelserna ”även i annat fall” lämna tillstånd om det fanns skäl för det. Av de allmänna råden framgick att hobbybruk av metallsökare var tillåtet. På flera ställen

⁹ Se bet 1990/91:KrU30 s 7 ö.

¹⁰ Se bet 1990/91:KrU30 s 7 m.

¹¹ Riksantikvarieämbetet *Metallsökare Allmänna Råd till 2 kap. Lagen om kulturminnen m.m.* Underrättelser från Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer 1993:3

redovisas ändå stränga förbehåll och anvisningar hur en dispensansökan för hobbybruk av metallsökare ska handläggas och bedömas. Ur råden framgår även att sökandens personliga sakförhållanden ska ligga till grund för prövningen, t ex yrke och vinnings- syfte.¹²

Godtycklig handläggning

Även om det funnits dispensmöjligheter för hobbybruk av metallsökare har ansökningar inte sällan avslagits, förhalats, inskränkts eller på annat sätt förenats med villkor som i praktiken varit i det närmaste omöjliga att uppfylla. Det har inte varit ovanligt att ansökningar har avslagits med hänvisning till att hobbybruk av metallsökare är förbjudet, trots att detta är felaktigt. Effekterna av det generella förbudet mot metallsökning har allmänt ifrågasatts av detektorister. Många har reagerat på den godtyckliga bedömningen i det enskilda fallet och avsaknad av enhetlig rättstillämpning bland länsstyrelserna. Liknande synpunkter framför t ex Länsstyrelsen i Stockholm i sitt remissyttrande till regeringskansliet med anledning av beredningen av den nya kulturmiljölagen.¹³

Hotbilden

Det är det överskuggade hotet om en accelererande plundring av fornlämningar som har dominerat utgångspunkterna för den stränga lagstiftning. Senare och mer oberoende forskning har också visat på en betydligt mer nyanserad bild av förhållandena. Ett forskningsprojekt lett av Brottsförebyggande Rådet 2007 kom fram till att:

”Den allmänna bilden är att fornlämningarna runt om i landet hotas av plundrare och att kulturarvet skingras i jakten på skatter. Denna undersökning ger knappast något stöd för denna hotbild. I själva verket är det stora problemet den åverkan som hela tiden sker mot fornlämningarna genom vår markanvändning. Skador uppkommer i samband med jord- och skogsbruk

¹² Se a a s 14.

¹³ Se Länsstyrelsen i Stockholms Läns skrivelse till Kulturdepartementet med beteckning 100-20845-2012 s 3. *Remissyttrande till Kulturmiljöarbete i en ny tid (SOU 2012:37) (Ku2012/943/KA)*.

och andra typer av exploatering och markanvändning. Det finns få konstaterade fall av plundring och inte heller många misstänkta fall. Det är dock ett faktum att det är svårt att upptäcka plundring. En grop i marken kan vara det enda spåret, och endast jorden vet vad som där kan ha legat. Trots svårigheterna att få en närmare kunskap om plundring är vår bedömning att det är ett mindre problem än åverkansbrotten.”¹⁴

Det generella förbudet mot att använda metallsökare har också ifrågasatts i den vetenskapliga debatten under snart ett decennium. Hotet om plundring är starkt överdrivet och bygger på felaktiga förutsättningar, det utgör även ett hinder för den hederliga allmänheten att utveckla och utforska vårt kulturarv menar t ex filosofie doktor i arkeologi Martin Rundkvist i den vetenskapliga tidskriften *Fornvännen*.¹⁵

Trots brister i underlaget kring brott i samband med användning av metallsökare finns det i vart fall en dom som berör detta den senast 10-års perioden. Tre personer dömdes 2012 av Svea Hovrätt för fornminnesbrott. De hade under hösten 2009 på ett förslaget sätt av sökt gotländska fält nattetid med metallsökare. Bland annat användes GPS, uppgifter från databas och en bil där man preparerat bromsljusen så att de inte lyste när man bromsade.

Hovrätten konstaterade bl a att brotten har drabbat skyddslös egendom och hade haft ekonomiskt inslag med vinstsyfte och dömde därför männen till stränga fängelsestraff, från ett år och två månader till ett år och sex månader. Förutom förverkande av bil, metallsökare, GPS och stort antal mynt dömdes gärningsmännen till kännbara ersättningskrav på nästan totalt 600.000 kronor.

De fåtaliga unika föremål som ändå bjudits ut till försäljning på svenska och internationella auktioner och hemsidor och som möjligen kan misstänkas komma från svenska fynd behöver dock inte härröra från plundringar med hjälp av metallsökare. Under 2014 uppdagades att en museichef på Kungliga Myntkabinetten var misstänkt för stölder ur museets samlingar.¹⁶ Mannen hade arbetat i decennier på museet och är en av Sveriges

¹⁴ *Brott under ytan – En undersökning om Fornminnesbrott*, rapport 2007:5 s 6 från Brottsförebyggande Rådet. En BRÅ-rapport i samarbete med Riksantikvarieämbetet och Länsstyrelsen på Gotland.

¹⁵ Rundkvist, Martin, 2008. *För en liberalisering av de svenska metallsökarreglerna*. Tidskriften *Fornvännen* 2008 s 118 ff. Kungliga Vitterhetsakademien Stockholm.

¹⁶ <http://www.expressen.se/nyheter/ex-museichefen-misstanks-for-stold/> och <http://www.helagotland.se/nyheter/artikel.aspx?articleid=9660244>

ledande experter på numismatik; läran om mynt, medaljer, polletter och sedlar. Mannen hade också tidigare erkänt stölder av frimärken från en auktionsfirma.¹⁷ Dessutom har det tidigare varit legalt att tillgodogöra sig fornfynd vilka också kan omsättas på en marknad. Slutligen kan fornfynd också omsättas för vilka Staten avstått från att lösa in från upphittaren.

Den hittills gällande lagstiftningen har alltså fokuserat på att helt förbjuda bruket av metallsökare i stället för att hantera det missbruk som förekommit. Utgångspunkten har varit att varje person med en metallsökare i sin hand är en presumtiv brottsling. Den stränga prövning som länsstyrelserna genomför hindrar dock inte personer med kriminella syften att använda metallsökare: de bemödar sig ju inte med att ansöka om tillstånd.

EU-kommissionen

Statsrättsliga aspekter kan också göras gällande på ett generellt förbud mot att använda metallsökare. Förbudet framstod som en oproportionerlig inskränkning i legitima förhållanden att använda metallsökare. Frågan har knappast fått någon uppmärksamhet i de tidigare förarbetena trots att det generella förbudet att använda metallsökare inte har ansetts självklart, inte ens ur ett EU-rättsligt perspektiv.¹⁸

EU-kommissionen har också kritiserat Sverige för vår oproportionerligt stränga lagstiftning kring metallsökare. Staten framförde flera argument för att få bibehålla lagstiftningen. Bland annat framfördes uppgiften att det fanns generösa möjligheter till dispens från det generella förbudet, vilket måste ifrågasättas. Kommissionen hade också en annan uppfattning och avvisade Sveriges framförda ståndpunkter.

EU-kommissionen ansåg att möjligheterna till dispens och överklagan inte uppvägde det allmänna förbudet mot att få bruka metallsökare. Förbudet utgjorde därför ett hinder

¹⁷ <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article17674293.ab>

¹⁸ Adlercreutz, Thomas, *Kulturegendomsrätt* 2001 s 111 f. Där författaren avstår från att redovisa förbudet ur ett EU-rättsligt konkurrensperspektiv men menar att förbudet kan vara i strid mot dessa regler, se s 115 n.

mot den fria rörligheten av varor inom den Europeiska unionen och därför uppmanades Sverige av kommissionen att vidta åtgärder för att komma till rätta med bristen.¹⁹

Under hotet om att bli indragen i en rättsprocess vid EU-domstolen ändrade sig regeringen och anförde slutligen;

*”Regeringen anser dock att det kan finnas skäl att ifrågasätta om det nuvarande generella förbudet mot användningen av metallsökare är helt ändamålsenligt och är därför beredd att på nytt ompröva omfattningen och utformningen av detta. Regeringen avser därför att ge Riksantikvarieämbetet i uppdrag att skyndsamt utreda en alternativ reglering till det generella förbudet. Inriktningen bör då i första hand vara att förbjuda användandet av metallsökare på och invid fasta fornlämningar samt att förbjuda sökandet efter arkeologiska föremål. I särskilt utsatta regioner, t.ex. Öland och Gotland, bör generella förbud övervägas. Även andra lösningar ska övervägas, med utgångspunkten att det generella förbudet modifieras och att det svenska regelverket ska vara förenligt med unionsrätten.”*²⁰

Regeringens avsikt var att lagändringarna skulle kunna träda i kraft senast under början av år 2012. Så blev nu inte fallet utan den nya regleringen trädde i kraft den 1 januari 2014.

Riksantikvarieämbetets rapport

I januari 2011 beslutade regeringen att ge Riksantikvarieämbetet i uppdrag att utreda hur det generella förbudet mot användning av metallsökare skulle modifieras så att de svenska bestämmelserna om metallsökare skulle stå i överensstämmelse med EU-rätten. Som nyss framgått kunde olika lösningar övervägas, men inriktningen skulle i första hand vara att användningen av metallsökare på och invid fasta fornlämningar samt för att söka efter arkeologiska föremål bör vara fortsatt förbjuden. I regioner med särskilt

¹⁹ Se Europeiska kommissionens motiverade yttrande i överträdelseärende 2008/4191.

²⁰ Se Regeringens skrivelse 2012/13:80, *Berättelse om verksamheten i Europeiska unionen under 2012* s 328 ff.

hög andel fornlämningar i Sverige borde behovet av fortsatta generella förbud övervägas.²¹

I april 2011 överlämnade Riksantikvarieämbetet rapporten *Metallsökare – förslag till ny reglering om användning av metallsökare i lagen (1988:950) om kulturminnen m.m.* I rapporten lämnade Riksantikvarieämbetet två förslag som bedömdes vara förenliga med EU-rätten. Det andra målet med de föreslagna bestämmelserna var att de skulle bidra till att kulturarvsmålet för kulturpolitiken uppnås, vilket är att bevara, använda och utveckla kulturarvet. De modifierade bestämmelserna skulle således vara förenliga med såväl EU-rätten som målen för och syftena med kulturpolitiken.

Förslagets utgångspunkt var att användningen av metallsökare på fasta fornlämningar samt för att söka efter fornfynd skulle vara fortsatt förbjuden. På Gotland och Öland skulle det också gälla ett generellt förbud mot användande av metallsökare.

Den första lösningen, den s.k. ”lösning 1” skulle innebära ökade möjligheter till användning av metallsökare i syfte att leta fornfynd och andra metallföremål genom att ett licensieringssystem införs – en s.k. metallsökarlicens. Efter särskilt tillstånd från länsstyrelsen och med särskilda villkor skulle metallsökning även kunna genomföras på eller vid fast fornlämning. För att kunna få en metallsökarlicens skulle det krävas att sökanden har grundläggande kunskaper om arkeologi och om de regler som gäller för fornfynd. Vidare skulle det krävas att sökanden är en laglydig och omdömesgill person för att kunna få en licens. Den som är dömd för brott bör således i stor utsträckning vara diskvalificerad från att kunna få licens. Riksantikvarieämbetet kom själv att förorda denna lösning som nya bestämmelser kring metallsökning.

Den andra lösningen som Riksantikvarieämbete diskuterade var ökade möjligheter till användning av metallsökare genom att det blev fritt att leta efter annat än fornfynd, förutom på Öland och Gotland samt på eller vid fasta fornlämningar.

Riksantikvarieämbetets rapport remissbehandlades och 68 instanser yttrade sig. Majoriteten av yttrandena var kritiska mot Riksantikvarieämbetets förslag, i de flesta fall ansåg

²¹

Se regeringens beslut dnr Ku2011/148/KA.

man att den nuvarande lagstiftning bäst skyddar fornminnen och motsatte sig en lagändring. Ingen intressegrupp för landets detektorister yttrade sig över rapporten.

Ungefär hälften av de remissinstanser som var kritiska till Riksantikvarieämbetes rapport tog inte ställning till vilken lösning som var bäst utformad. En klar majoritet av de remissinstanser som ändå tog ställning för något av de två förslag som Riksantikvarieämbetet föreslog förordade ”*lösning 1*”, d v s införande av metallsökarlicens. Flera länsstyrelser hävdade t o m i sina remissyttranden att den nuvarande regleringen av metallsökare inte stred mot EU-rätten, detta trots att EG-domstolen konstaterat att den typ av undantag som åberopats ska tolkas snävt. Andra tunga remissinstanser har å sin sida hävdat att det kunde ifrågasättas om de förslag som Riksantikvarieämbetet lämnat ens uppfyllde de EU-rättsliga reglerna. Sådana synpunkter lämnades bl a av Kommerskollegium, Göteborgs universitet, Kammarätten i Sundsvall, Förvaltningsrätten i Malmö m fl.

Kulturmiljöutredningen

I december 2011 beslutade regeringen i ett tilläggsdirektiv att den redan pågående utredningen om kulturmiljön också skulle utreda frågan om användningen av metallsökare. Utgångspunkten för uppdraget var ånyo att det generella förbudet mot användning av metallsökare skulle modifieras och att de svenska bestämmelserna om metallsökare skulle stå i överensstämmelse med EU-rätten och vara förenlig med de kulturpolitiska målen. Utredningen skulle därvidlag beakta Riksantikvarieämbetes rapport *Förslag till ny reglering om användning av metallsökare i lagen (1988:950) om kulturminnen m.m.* samt de remissvar som inkommit till Regeringskansliet med anledning av denna rapport.²² Kulturmiljöutredningen överlämnade i juni 2012 sitt slutbetänkande, *Kulturmiljöarbete i en ny tid (SOU 2012:37)*.

Kulturmiljöutredningen avvisade helt Riksantikvarieämbetes rapport och förslag och ansåg att hotet om plundringar av fornminnen kvarstod. Utredningen konstaterar något överraskande att Riksantikvarieämbetes allmänna råd haft en generös syn på hobbylet-

²²

Se dir 2011:116 Tilläggsdirektiv till Kulturmiljöutredningen.

ning och att länsstyrelsernas tillämpning av dispensreglerna också varit generös i förhållande till lagstiftarens intentioner. Utredningen fann dock att det möjligen kunde anas ett trendbrott då flera länsstyrelser på senare år avslagit ansökningar för hobbyletning med hänvisning till att det är generellt förbjudet.²³

Utredningen menade att bestämmelsen om tillståndsprövningen skulle förtydligas så att det framgår att tillstånd att medföra och använda metallsökare skulle få lämnas för verksamhet som avser sökning efter annat än fornfynd. Genom förtydligandet skulle en mer enhetlig rättstillämpning skapas och leda till att det generella förbudet mot att använda metallsökare inte gjordes mer inskränkt än vad som fordrades för att uppnå syftet med lagen. Tillstånd skulle inte få lämnas när det fanns anledning att anta att metallsökaren kan komma att användas för att söka efter fornfynd. Utredningen menade också att den som kommer använda metallsökare på ett från allmän utgångspunkt godtagbart sätt ska kunna medges tillstånd. Tillståndsgivningen bör även i fortsättningen vara fortsatt restriktiv. Platser som kan vara aktuella att lämna tillstånd på kan vara på badplatser, marknader och andra platser där det saknas registrerade fornlämningar.²⁴

Utredningen anser dock att möjligheterna att medge tillstånd för att använda eller medföra metallsökare bör vara starkt begränsad i områden med tät fornminnesförekomst.²⁵ På Gotland och Öland ska tillståndsgivningen vara ytterst restriktiv med hänsyn till den stora mängd utspridda fyndplatser som finns här och hotet om plundring.²⁶

”Utredningen har funnit att plundringsproblematiken medför behov av starkt reglerad användning av metallsökare på platser med fornlämningar. Detta särskilt som möjligheterna att upptäcka och beivra illegal användning är starkt begränsade. Risken för en plundrare att bli upptäckt får förutsättas minska vid ökad legal användning. Det finns därför skäl att även beakta vad

²³ Se SOU 2012:37 s 226 ö.

²⁴ Se SOU 2012:37 s 225 n och 230 n.

²⁵ Se SOU 2012:37 s 222 ff.

²⁶ Se a a s 226 n.

en ökad användning och tillgång på metallsökare medför då det gäller möjligheten att ingripa mot brott. Av nämnda skäl har utredningen gjort bedömningen att möjligheten att använda eller medföra metallsökare på platser med fornlämningsförekomst måste vara starkt begränsad. Föreslagen regleringen innebär dock inte ett totalförbud att använda metallsökare på sådana platser så länge syftet är ett annat än att söka efter fornfynd. Genom att förslaget medger dispens utifrån syftet, sökområdet och övriga villkor för hur metallsökare får användas ges utrymme för tillstånd som är väl avpassade i det särskilda fallet. Utredningen anser därför att inte heller i de fall då det handlar om användning av metallsökare på fornlämning kan det kulturmiljöskyddande syftet tillvaratas genom mindre inskränkande åtgärder än vad som här har föreslagits.”²⁷

Som framgått ovan råder det inget totalförbud mot att använda metallsökare ens på platser med fornminnesförekomst så länge syftet är ett annat än att söka efter fornfynd. Det framhålls t o m i utredningen att sökande efter fornfynd kan vara legitimt i vissa speciella fall; som i plöjd åkermark där föremålen i ploglagret har flyttats ur sitt sammanhang. Den tilltagande försurningen i landskapet leder till att sådana föremål snabbt vitt-rar sönder och går förlorade.²⁸

Avslutningsvis bedömer utredningen att deras förslag till den nya regleringen kring metallsökare är proportionerlig i förhållande till kulturmiljölagens syfte att skydda kulturarvet och EU-rätten.²⁹

De nya bestämmelserna

De nya bestämmelserna kring metallsökare har tillkommit på grund av den kritik Sverige ådragit sig för det handelshinder den stränga lagstiftningen hittills har medfört.³⁰

²⁷ Se SOU 2013:37 s 230 x.

²⁸ Se a a s 227 y.

²⁹ Se a a s 231.

³⁰ Se Europeiska kommissionens överträdelseärende 2008/4191.

Riksantikvarieämbete fick därför regeringens uppdrag att föreslå modifieringar i lagstiftningen så att de uppfyllde de EU-rättsliga bestämmelserna.³¹ Den översyn som redan pågick kring fornminneslagen fick sedermera också ett tilläggsdirektiv att även föreslå ändringar i lagstiftning så att de stod i överensstämmelse med EU-rätten.³² Regeringen medgav också att de gällande reglerna kring metallsökare var otydligt formulerade.³³ Detta ledde dock inte till att själva lagtexten förtydligades i någon nämnvärd omfattning. Det enda som egentligen tillkom var en föreskrift till länsstyrelsen hur beslutet skulle utformas.³⁴ Skillnaden i förhållningssättet får istället sökas i propositionen till kulturmiljölagen, kulturmiljöutredningen och rapporten från Riksantikvarieämbetet, d v s lagens förarbeten och därmed syftet med förändringen.

När det gäller den nya regleringen kring bruket av metallsökare framhålls det inledningsvis i propositionen att den i huvudsak överensstämmer kulturmiljöutredningens förslag. Det råder ett generellt förbud att medföra och använda metallsökare på fornlämningar.³⁵ På sådana platser kan inskränkningen kategoriseras som ett medhavandeförbud av metallsökare. Det finns också ett allmänt användningsförbud som innebär att tillstånd kan lämnas för annat ändamål än för att söka efter fornyfynd.

Departementschefen framhöll att i enlighet med kulturmiljöutredningens uppfattning bör dock tillståndsgivningen vara ytterst restriktiv på landets fyndtätaste platser.³⁶ Enligt utredningen är sådana platser Gotland och Öland.³⁷

På en punkt avvek dock propositionen från utredningens förslag. Departementschefen delade den kritik som några länsstyrelser framfört och som avsåg bedömningen av en sökandes subjektiva förhållanden. Någon bestämmelse kom inte heller att införas i den delen. Det är istället den antikvariska bedömningen och sökandens syfte med bruket av metallsökare som ska vara avgörande huruvida en ansökan ska medges eller avslås. Men det betyder inte att sökandens personliga förhållanden skulle var helt betydelselösa vid en tillståndsprovning. I propositionen framgår att;

³¹ Se regeringens beslut dnr Ku2011/148/KA.

³² Se dir 2011:116 Tilläggsdirektiv till Kulturmiljöutredningen.

³³ Se prop 2012/13:96 s 54 n.

³⁴ Se a a s 15 f.

³⁵ Se a a s 54 n f.

³⁶ Se a a s 55 x.

³⁷ Se SOU 2012:37 s 226 n.

”Som utredningen påpekat bör t.ex. tillståndsgivningen vara ytterst restriktiv i de fyndtätaste områdena i landet. Risken för att fornfynd påträffas bör således vara avgörande. Den som har för avsikt att använda metallsökare för att söka efter fornfynd i annat än vetenskapligt syfte kan knappast heller förväntas söka tillstånd. En prövning av skälen för tillståndsansökan ska dock alltid göras i det enskilda fallet och föreligger någon konkret omständighet som talar för att metallsökaren kan komma att användas för att söka efter fornfynd ska detta naturligtvis beaktas.”³⁸

Sammanfattningsvis

Begränsningen av användningen av metallsökare har som enda och övergripande mål att stoppa plundringen av fornminnen. Det finns särskild anledning att uppmärksamma att vare sig utredningen eller propositionen till kulturmiljölagen kritiserar omständigheter som leder till att fornfynd upptäcks. Tvärtom framhålls på många ställen vikten av ny kunskap som en bärare av kulturmiljöns utveckling. Hotbilden om ett plundrat kulturarv ska också ses mot farhågorna som fanns om en snabb teknisk utveckling av metallsökare. Uppgifter om att metalldetektorer skulle kunna hitta ädelmetaller på 100 meters avstånd har bidragit till hotbilden mot fornlämningar samt upprepade påståenden om plundringar av fornlämningar. Det är framförallt de talrika fynden på Gotland som i stor utsträckning fått bilda utgångspunkt för lagstiftningen. Det är trots allt relativt sällsynt att ekonomiskt värdefulla artefakter i metall med anknytning till Sverige utbjuds på en svensk eller internationell marknad. Det går inte heller att med säkerhet uttala sig om plundring med hjälp av metallsökare har varit den bakomliggande orsaken till att föremålet finns till försäljning. Som nämnts ovan kan det finnas andra orsaker som medfört att föremålet finns till försäljning. Som också framgått av bl a BRÅ:s rapport är det generella hotet om plundring av fornlämningar starkt överdrivet. Något närmare underlag som styrker problematikens omfattning har inte heller redovisats i vare sig i kulturmiljöutredningen eller i propositionen.

SMF har vid en nyligen genomförd sammanställning av offentligt material kommit fram till att BRÅ:s slutsats från 2007 är lika aktuell idag. Det finns väldigt få misstankar om brott eller lagförda personer där metallsökare använts för att plundra fornminnen. Det

³⁸ Se prop 2012/13:96 s 55 y.

största hotet mot våra fornlämningar kommer istället från skogs- och jordbruket.³⁹ Det är nästan uteslutande inom den verksamheten som fornminnesbrotten begås. I en rapport från Skogsstyrelsen och Riksantikvarieämbetet framkommer att det uppstår omfattande skador på ett stort antal av våra fornlämningar i samband med skogsbruket.⁴⁰ Jordbruket medför liknande problem.⁴¹ Det har också under nästan ett decennium förts en debatt i vetenskapliga forum om det generella förbudet mot metallsökare är en lämplig och effektiv metod. Man har också ifrågasatt om förbudet varit förenligt med EU-rättsliga bestämmelser.

Tillämpningen

I propositionen till kulturmiljölagen påstås att länsstyrelserna skulle ha tillämpat en generös inställning till ansökningar i förhållande till lagstiftarens intentioner. Departementschefen menar att Riksantikvarieämbetet allmänna råd talar i samma riktning.⁴² Sveriges Metallsökarförening delar inte departementschefens uppfattning. Som redan framgått på flera ställen är det avgörande syftet med att begränsa användningen av metallsökare att stoppa plundringen av våra fornlämningar. Det syftet gäller fortfarande.⁴³ Som också framhållits framgick det ur propositionen till 1991 års lag att metallsökning som hobby var förbjuden. Som också påpekats ovan kom dock kulturutskottet att justera departementschefens uppfattning. Utskottet tillät användning av metallsökare för hobbybruk och ansåg att ansökningar skulle behandlas utan onödig restriktivitet och vägas

³⁹ *Brott under ytan – En undersökning om Fornminnesbrott, Brottsförebyggande Rådets rapport 2007:5 s 6. En BRÅ-rapport i samarbete med Riksantikvarieämbetet och Länsstyrelsen på Gotland.*

⁴⁰ Se Skogsstyrelsens rapport 3•2013 ”Hänsynen till forn- och kulturlämningar.”

⁴¹ Se artikel i Fornvännen 2012(107):3, s. 207-212 ”Lär av Danmarks metallsökarerfarenheter” av Håkan Svensson s 208 ö.

⁴² Se prop 2012/13:96 s 54 n.

⁴³ Se prop 2012/13:96 s 56 x.

mot syftet att stoppa plundringar av fornminnen.⁴⁴ Detta kom dock inte till uttryck i lagtexten.

Den generella tillämpningen har varit onödigt restriktiv, tillämpningen skiljer sig mellan olika länsstyrelser runt om i landet och det leder till rättsosäkerhet. Den uppfattningen tycks vara allmänt accepterad bland aktiva detektorister runt om i landet. En liknande uppfattning redovisar Riksantikvarieämbetets rapport ”*Överklaganden av beslut enligt 2–4 kap. lag (1988:950) om kulturminnen m.m.*” från 2009. Där framkommer att;

”De allmänna råden är alltså mer generösa i sin syn på att tillåta hobbyletning än vad länsrätten är i ovan refererade dom. Både länsstyrelsen och länsrätten åberopar lagtexten och inte de allmänna råden. Möjligen kan man ana ett trendbrott här då flera länsstyrelser under innevarande år (2009) har vägrat tillstånd till hobbyletning, just med hänvisning till det generella förbudet.”⁴⁵

Uppfattningen stöds också av 2012 års kulturmiljöutredning som föregick den nu gällande lagstiftningen. Där görs samma ställningstagande som den Riksantikvarieämbetet gav uttryck för 2009, d v s att flera länsstyrelser avslår ansökningar med hänvisning till det generella förbudet.⁴⁶

Äldre rättspraxis

Vägledande prejudikat vid tillämpningen av kulturminneslagen saknas. Generellt sett har förvaltningsdomstolarna varit mycket restriktiva med tillstånd till användning av metallsökare vid hobbybruk. I november 2013 avgjorde Förvaltningsrätten i Härnösand just ett sådant mål med hänvisning till det generella förbudet.⁴⁷

⁴⁴ Se bet 1990/91:KrU30 s 7 ö.

⁴⁵ Se a a s 51 n.

⁴⁶ Se SOU 2012:37 s 226 ö.

⁴⁷ Se mål nr 1908-13E vid Förvaltningsrätten i Härnösand meddelad den 25 november 2013.

Förvaltningsrätten i Växjö har avslagit ett yrkande från en klagande om att få de särskilda villkor som uppställts för ett tillstånd upphävda. Enligt tillståndet skulle det fordras medverkan av antikvarisk expert vid avsökningen, kostnaden för detta skulle täckas av sökanden själv, tiden för att organisera en verksamhet som uppfyllde villkoren uppgick till 25 dagar räknat från den dagen sökanden fick ta del av domen, länsstyrelsen skulle också meddelas innan avsökningen påbörjades och avslutades, och fastighetsägarens tillstånd skulle inhämtas. Utan att länsstyrelsen uttryckligen hänvisade till det generella förbudet var tillståndet förenat med sådana villkor att det i praktiken var att jämställa med ett nekande besked.⁴⁸

Förvaltningsrätten i Malmö hänvisade också till det generella förbudet i en dom från juni 2013.⁴⁹

I en i övrigt välmotiverad dom från Kammarrätten i Sundsvall framhålls;

”De sökande har uppgett att de har som fritidsintresse att söka efter borttappade föremål. Ett sådant fritidsintresse kan dock enligt kammarrättens mening inte jämföras med behovet av att använda metallsökare i sådana verksamheter, ofta av samhällsintresse eller likvärdigt intresse eller nytta, som i förarbetena uttryckligen anges kunna vara dispensgrundande.”

— — —

”Därför anser kammarrätten att det finns fog för att ifrågasätta om ändamålet att söka efter andra personers borttappade saker generellt bör vara dispensgrundande.”⁵⁰

⁴⁸ Se mål nr 3967-13 vid Förvaltningsrätten i Växjö meddelad den 4 november 2013.

⁴⁹ Se mål nr 8398-12 vid Förvaltningsrätten i Malmö meddelad den 13 juni 2013.

⁵⁰ Se mål nr 1518-10 vid Kammarrätten i Sundsvall meddelad 2 februari 2011.

Det bör noteras att nyss nämnda domar avser tillämpningen av den sedermera ändrade kulturminneslagen och att redovisningen avser domar från fyra olika förvaltningsdomstolar.

Slutsatsen blir således att länsstyrelserna och domstolarna sedan lång tid tillbaka varit onödigt restriktiva och ofta hänvisat till det generella förbudet eller uppställt villkor som lett till motsvarande verkan utan att beakta den generösare inställning som lagstiftaren gett uttryck för i kulturutskottets betänkande 1990/91:KrU30. Det är också det uttalandet som Riksantikvarieämbetet sedermera grundat sina allmänna råd på.

Motsägelsefullt anser ändå utredningen att dess föreslagna reglering i allt väsentligt motsvarar tillämpningen av gällande lagstiftning.⁵¹ Regeringen ansluter sig i huvudsak till kulturmiljöutredningens förslag.⁵² En närmast kodifiering av den rättspraxis som gällt hittills leder dock inte till att lagstiftningen blir förenlig med de EU-rättsliga bestämmelserna. De motsägelser som finns i förarbetena riskeras också leda till en fortsatt rättsosäkerhet och en skiftande tillämpning hos tillståndsmyndigheterna.

EU-rättsligt perspektiv

De begränsningar den svenska lagstiftningen uppställer kring användandet av metallsökare utgör ett EU-rättsligt handelshinder. Det finns några tillverkare av metallsökare inom EU, en sådan tillverkare är t ex XP Metal Detectors. Företaget är baserat i Toulouse i Frankrike där också all utveckling och tillverkning sker. Det företaget är dock missgynnat av de ytterst begränsade möjligheterna att använda metallsökare i Sverige, detta leder till begränsat intresse hos konsumenter att köpa metallsökare. Detta påverkar således konsumenternas beteende och som i sin tur påverkar varans tillträde till den svenska marknaden.

Det överträdelseärende kommissionen initierade efter en anmälan ledde till att den svenska staten slutligen delade kommissionens uppfattning och åtog sig att modifiera

⁵¹ Se SOU 2012:37 s 230 n och s 281 n.

⁵² Se prop 2012/13:96 s 53 y.

lagstiftningen i enlighet med de EU-rättsliga bestämmelserna.⁵³ Åtagandet var förpliktigande. Den nya regleringen skulle också vara proportionerlig i förhållande till skyddet av landets fornlämningar och de begränsningar som uppställs kring bruket av metallsökare.

Det har riktats en omfattande kritik mot Riksantikvarieämbetes rapport. I propositionen avvisas också Riksantikvarieämbetets olika förslag på lösningar, trots att de är de mest långtgående förslagen [Mest långtgående jämfört med vadå?] till en friare användning av metallsökare. Som redovisats ovan hade några remissinstanser en mer positiv inställning till Riksantikvarieämbetets lösningar. Där gick t ex Kommerskollegium längst och menade t o m att det var oklart om ens Riksantikvarieämbetes förslag var förenliga med EU-rätten.⁵⁴

I propositionen hänvisas till ett avgörande från EU-domstolen där Italien hade begränsningar av den fria rörligheten av varor. Målet avsåg om italienska staten hade rätt att förbjuda användningen av släpvagnar till motorcyklar och mopeder. Kommissionen ansåg att detta var ett handelshinder genom att det medförde en kvantitativ importrestriktion som var förbjuden inom EU-rätten. Italienska staten menade istället att det fanns tvingande skäl av allmänintresse och förbudet var proportionerligt med hänsyn till landets trafiksäkerhet. EU-domstolen ogillade kommissionens talan och tillät importrestriktionen med just hänvisning till trafiksäkerheten.⁵⁵

Hinder mot den fria rörligheten av varor måste kunna motiveras av tungt vägande skäl och vara likabehandlade, nödvändiga och proportionerligt utformade. Det kan därför knappast ha varit utan betydelse att i Italien omkommer nästan 4.000 personer årligen i trafikolyckor samt att när trafikolyckor med andra fordonslag minskat över tiden har

⁵³ Se Regeringens skrivelse 2012/13:80, *Berättelse om verksamheten i Europeiska unionen under 2012* s 328 ff.

⁵⁴ Se Kommerskollegiums remissyttrande Dnr 4.1.1-2011/00864-3

⁵⁵ Se mål C-110/05 Kommissionen mot Italien meddelat den 10 februari 2009

olyckor med motorcyklar inte haft samma positiva trend.⁵⁶ Det blir därför uppenbart skevt att jämföra sådana förhållanden med de begränsningar i bruket av metallsökare som departementschefen vill vidmakthålla i Sverige. Begränsningen i att använda metallsökare har inte sin utgångspunkt i att skydda människors liv och hälsa.

EU-domstolen har istället avgjort flera andra mål som ligger närmare den bedömning som ska göras av den typ av importrestriktion som gäller metallsökare. I ett mål som berörde användningen av vattenskoter underkände EU-domstolens den svenska regleringen. I målet hade åklagare åtalat två personer, Mickelsson och Roos, för att dessa framfört vattenskoter utanför en farled. Domstolen ansåg att de svenska bestämmelserna att begränsa användningen av vattenskoter inte var proportionerliga och ansåg i praktiken att den aktuella regleringen inte kunde ligga till grund för straffrättsliga åtgärder.⁵⁷ Åklagaren valde sedermera att återkalla åtalet mot vattenskoteråkarna.

Grunden för EU-domstolens ställningstagande var att den svenska lagstiftningen var oproportionerlig eftersom länsstyrelserna inte hade anvisat områden där vattenskoter kunde framföras utan miljö- och hälsorisker. Det går utan vidare anlägga liknande synsätt på bruket av metallsökare. EU-domstolen skulle på samma grund kunna acceptera ett generellt förbud av hobbybruk av metallsökare på de platser där det finns dokumenterade fornlämningar som skulle kunna komma till skada av ett illojalt bruk av metallsökare.

Det skulle i konsekvens med detta också kunna leda till att bruk på andra platser än på fornlämning inte vore straffbart. Slutsatsen kan därför bli att nekade tillstånd för att använda metallsökare på områden som saknar dokumenterade fornlämningar strider mot unionsrätten om fri rörlighet av varor och blir angripbara. Om svensk domstol skulle

⁵⁶ Se Europeiska kommissionens pressmeddelande publicerat 29 mars 2012, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-326_sv.

⁵⁷ Se EU-domstolens dom i mål C-142/05, Åklagaren mot Percy Mickelsson och Joakim Roos, meddelat den 4 juni 2009, hädanefter Mickelsson & Roos. Se även Mål C-265/06, Kommissionen mot Portugal meddelat den 10 april 2008 (solskyddsfilm)

tveka om EU-rättens tillämplighet och anse att grundprincipen i avgörandet mot Mickelsson & Roos inte skulle vara tillämpligt kan domstolen begära ett förhandsavgörande av EU-domstolen.

Om det finns påstående om fornminnesförekomst inom ett område som en ansökan avser ska det vederhäftigt beläggas av länsstyrelsen. Allmänna svepande påståenden kan inte anses tillräckliga. Det är alltså länsstyrelsen som har bevisbördan.

Som framgått ovan hänvisar departementschefen i propositionen till målet mellan kommissionen och Italien, som dock är så säreget att det är svårt att applicera på de frågor som är aktuella här. Däremot nämns inte alls målet mot Mickelsson & Roos som uppenbart kan tillämpas på bruket av metallsökare. Målet mot Mickelsson & Roos är knappast okänt för departementschefen, kommissionen refererar till och med till det avgörandet i sin kritik mot Sveriges stränga lagstiftning på bruket av metallsökare.⁵⁸ Domen meddelades nästan samtidigt som den ovan nämnda domen i målet mellan kommissionen och Italien. Att departementschefen avstår från att redovisa målet mot Mickelsson & Roos är naturligtvis avsiktligt och hade komplicerat frågan ytterligare om ny lagstiftning.

Som redan framhållits innebär inte en fortsatt tillämpning av den rättspraxis som hittills utvecklats till att den nya kulturmiljölagen blir förenlig med de EU-rättsliga bestämmelserna. Det kan inte heller uteslutas att konflikten med EU-rätten innebär att de nu gällande straffbestämmelserna i kulturmiljölagen inte utgör gällande rätt.

Med anledning av lagrådsremissen framförde två personer kritik mot regeringens förslag direkt till kommissionen. De menade att lagförslaget inte uppfyllde de unionsrättsliga bestämmelserna och fortfarande utgjorde ett handelshinder. Chefen för enheten ”*Free movement of goods*” inom den europeiska kommissionen, Raluca Pruna, besvarade skriftligen kritiken;

“It appears that approved non-archaeological related usage is exempted from the general ban on the use of metal detectors. Sections 19-20 seem to

⁵⁸

Se Europeiska kommissionens överträdelseärende 2008/4191.

facilitate a case by case exception assessment with regard to the specific archaeological status in the area in which the metal detector is intended to be used and the general necessity of the use of a metal detector.”

“Given that the exception is clearly defined and defines the responsible authority for the issuing of permits, the Commission considers that the proposed measures strike an adequate balance between the protection of archaeological remains and the free movement of goods”.⁵⁹

Företrädare för kommissionen uppfattar således att användandet av metallsökare för hobbybruk i andra fall än för att söka efter fornfynd på fornlämningar inte längre skulle omfattas av det generella förbudet. Kommissionen menar också att undantaget i lagen är väldefinierat och utgör en rimlig balans mellan skyddet för fornlämningar och unionsrättens krav på den fria rörligheten av varor. Uttalandet ska ses mot att den svenska staten har vidgått inför kommissionen att den inskränkning som den tidigare regleringen innebar stred mot EU-rätten. Staten har löpande kommunicerat med kommissionen om de förändringar man avsåg att vidta för att upphäva handelshindret. Det har som nyss nämnts kommissionen godtagit.

Det åtagande den svenska staten nu gjort gentemot kommissionen måste naturligtvis svenska myndigheter också följa, d v s införandet av lättnader i tillståndsgivningen för metallsökare på andra platser än på fornminnen. Ett sådant ställningstagande innebär att principen som fastställdes av EU-domstolen i Mickelsson & Roos blir logiska och harmonierar med uttalandet från chefen för enheten ”*Free movement of goods*” inom den europeiska kommissionen.

Förhoppningsvis kommer EU-domstolen inom kort få ta ställning till om den svenska lagstiftningen står i överensstämmelse med EU-rätten.

⁵⁹ Se kommissionens svar 15 maj 2013 i ärende 2008/4191 ref. Ares(2013)1104498

Nordisk rätt

Den svenska lagstiftningen ska också jämföras med annan nordisk lagstiftning på området. Finland, Norge och Danmark har betydligt generösare bestämmelser vad gäller bruket av metallsökare. Det ska också ses mot bakgrund mot vår gemensamma historia, traditioner och seder. Det som är gemensamt när det gäller bestämmelserna kring metallsökare är att det är förbjudet att använda dem på fornlämningar och att eventuella fornfynd ska anmälas till myndigheterna. Men det är bara Sverige som har ett generellt förbud mot att använda metallsökare utan tillstånd från myndighet.

Nordiska rådet har uttalat att man vill arbeta för en gemensam nordisk lagstiftning inom flera områden. Ett av skälen till det är vår gemensamma kultur och historia.

Gällande rätt

Kulturmiljölagens övergripande syfte är bl a att främja människors delaktighet i en mångfald av olika kulturmiljöer. Kulturmiljöarbetet ska vara en del av ett inkluderande samhälle som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser.⁶⁰ Även lämningar som är yngre än från 1850-talet eller som återfinns i andra sammanhang än i eller intill en fornlämning kan bidra till att skapa ett intresse för äldre tider. Bruket av metallsökare kan medverka till det, antingen genom sök lösfynd eller genom samarbete med myndigheter, läns museer, hembygdsföreningar m fl. En sådan lyckosam samverkan finns sedan lång tid tillbaka i t ex Storbritannien.⁶¹

Av propositionen framgår att syftet med lagen är att förebygga plundring av fornlämningar.⁶² Att det krävs tillstånd för att medföra och använda metallsökare på fornlämningar.⁶³ Att tillstånd för att använda metallsökare kan lämnas om avsikten är att söka

⁶⁰ Se prop 2012/13:96 s 35 ö.

⁶¹ Se Sou 2012:37 s 227 n.

⁶² Se prop 2012/13:96 s 56 x.

⁶³ Se a a s 54 n f.

efter annat än fornfynd.⁶⁴ Att skyddssyftet kan uppnås genom mindre inskränkande åtgärder än ett förbud.⁶⁵ Att bedömningen ska grundas på vilka antikvariska intressen som finns inom det område en ansökan avser. Risken för att fornfynd påträffas bör vara avgörande för bedömningen.⁶⁶ Områden där tillståndsgivningen ska vara ytterst restriktiv är på Gotland och Öland.⁶⁷ Dock gäller inget totalförbud inom områden med fornminnesförekomst så länge syftet inte är att söka efter fornfynd.⁶⁸ Att ökad legal användning av metallsökare kan förhindra fornminnesbrott.⁶⁹

De nya bestämmelserna ska vara förenliga med EU-rätten.⁷⁰ Som nämnts ovan har företrädare för kommissionen fått uppfattningen att det inte råder något generellt förbud mot användandet av metallsökare på platser där det inte finns registrerade fornlämningar. Det kan till och med ifrågasättas om det över huvud taget är straffbart att använda metallsökare utan tillstånd på sådana platser. Grunden för ett sådant ställningstagande har utförligt utvecklats ovan.

De nya bestämmelserna ska tolkas på följande sätt. Tillstånd ska lämnas om det inte finns särskilda antikvariska omständigheter som talar emot det. Därmed är det inte tillåtet att använda metallsökare för hobbybruk på fornminnen. Det är inte tillåtet att söka efter fornfynd, d v s föremål som kan antas vara tillkomna före år 1850. På Gotland och Öland kan tillstånd endast ges i undantagsfall. Om en ansökan avslås med hänvisning till att det finns påstående om att det finns fornminnen inom ett område som en ansökan avser ska det vederhäftigt beläggas av länsstyrelsen. Svepande påståenden kan inte anses tillräckliga. Som framhållits i kulturmiljöutredningen kan en sökande även erhålla

⁶⁴ Se a a s 53 x.

⁶⁵ Se a a s 56 m

⁶⁶ Se a a s 55 y.

⁶⁷ Se SOU 2012:37 s 226 n

⁶⁸ Se a a s 230 x.

⁶⁹ Se ovan a a.

⁷⁰ Se prop 2012/13.96 s 53 x.

tillstånd för metallsökning i områden med fornminnesförekomst, om syftet inte är att söka efter fornfynd.⁷¹

Enbart det faktum att det finns en risk för att påträffa fornfynd är inte tillräckligt. Det får i allmänhet anses som positivt att artefakter upphittas bidrar till den kulturhistoriska kunskapen kring fyndplatsen. Det är inte heller förbjudet att upptäcka fornfynd. Det är inte lagstiftarens syfte att endast tillåta användning av metallsökare på områden som saknar mänsklig påverkan. Sådana områden torde nära nog helt saknas.

Det fordras således att själva undandragandet av informationen om fornfyndet orsakar en skada på kulturarvet för att ett nekande beslut om metallsökning ska anses stå i överensstämmelse med gällande rätt. Skadan ska vara av den arten att den går att jämföra med plundring, det vill säga att samhället går miste om den kunskap som ett fornfynd kan innebära. Sammantaget ska risken för skada på kulturarvet vara betydande.

Risken för att kulturmiljön kan komma till skada vid användning av metallsökare ska sedan vägas mot faran av att eventuella fornfynd aldrig upptäcks. Med hänsyn till det djupa en metallsökare kan detektera metall på är sådana föremål redan utsatt för stark miljöpåverkan. Förbränning av petroleumprodukter har ökat förekomsten av svavel i atmosfären och har genom nederbörd medfört försurning av våra marker och sjöar. Syre och lågt pH-värde i omkringliggande jordarter förstör de flesta metallföremål. Störst risk för att förstöras är metallföremål som ligger ytligt. Sådana föremål har ofta flyttats runt i t ex åkermarken och därigenom redan kommit till skada, vilket förvärras vid varje ny plöjning. Metallföremål som förstörs av svavelsyra är t ex silver, brons och järn. Om sådana föremål skulle upptäckas kan de anses ha blivit räddade innan de helt förstördes.

Sverige äger rätt att skydda sina nationella skatter av konstnärligt, historiskt och arkeologiskt värde enligt artikel 36 i EU-fördraget. Av artikeln framgår också sådana förbud eller restriktioner inte får utgöra godtycklig diskriminering eller förtäckta handelshinder. Artikeln har sitt ursprung i de grundläggande dokumenten om bildandet av den Europiska gemenskapen.

⁷¹

Se SOU 2013:37 s 230 x

Kommissionen ansåg dock att den tidigare lagstiftningen kring metallsökare inte var förenlig med EU-rätten. Därför har också Sverige ändrat sin lagstiftning på området. Av propositionen till kulturmiljölagen framgår att;

Syftet med förslaget om att användningen av metallsökare inte ska vara tillåtet annat än efter särskilt tillstånd är att motverka och förebygga plundring av fornlämningar med hjälp av metallsökare. Därigenom uppnås ett skydd för Sveriges nationella skatter av konstnärligt, historiskt och arkeologiskt värde, ett intresse som enligt artikel 36 EUF-fördraget kan åberopas till stöd för nationella åtgärder som begränsar den fria rörligheten av varor. Förslaget innebär inte några inskränkningar i rätten att inneha en metallsökare annat än på plats med fornlämning. Syftet med förbudet och kravet på tillstånd är att säkerställa skyddet för fornminnen. När det gäller användning av metallsökare för att söka efter fornfynd kan skyddssyftet enligt regeringens mening inte tas till vara genom mindre inskränkande åtgärder än ett förbud.⁷²

Slutsatsen blir därför att det är lagstiftarens mening att det ska vara tillåtet att söka efter annat än fornfynd på andra platser än där det finns fornlämningar. Den tolkningen gör också företrädare för kommissionen, se ovan. Sådan slutsats hindras inte heller av att det inom området kan finnas förekomst av fornminnen.⁷³ Här kan också erinras om slutsatserna av rättsfallet Mickelsson & Roos, vilket kan innebära att användning av metallsökare på andra platser än på fornminnen är straffri.⁷⁴

I Riksantikvarieämbetets Fornminnesinformationssystem – FMIS – finns mer än 1,8 miljoner lämningar registrerade på över 700.000 geografiska platser. På de allra flesta av dessa fornlämningar torde därför ett förbud mot att använda och medföra metallsökare stå i överensstämmelse med gällande rätt. På övriga platser borde det alltså vara tillåtet.

⁷² Se prop 2012/13:96 s 56 xm

⁷³ Se SOU 2012:37 s 230 x.

⁷⁴ Se EU-domstolens dom i mål C-142/05.

Ett godtagbart exempel när en länsstyrelse kan neka en sökande tillstånd är att området ska genomgå en arkeologisk undersökning med användning av metallsökare. Planerna på en sådan undersökning är konkreta till tid och plats. Under sådana förutsättningar skulle möjligen en detektorist kunna orsaka en skada på ett fornfynd jämfört med om det upptäcktes vid den arkeologiska undersökningen. Finns dock inga planer på en arkeologisk undersökning inom överskådlig tid kan istället ett upphittat fornfynd bidra till ett bättre underlag för vilka områden som borde undersökas närmare. Därigenom har inte heller någon skada på fornfyndet eller kulturmiljön uppstått.

Länsstyrelsen kan även i ett tillstånd uppställa olika villkor som ska gälla om ett misstänkt fornfynd upptäcks. Det kan vara på vilket sätt ett fynd ska omhändertas och rapporteras, att fortsatt metallsökning omedelbart ska upphöra mm. Detta minskar också risken för att fornfynd skadas. Ett annat villkor kan vara att begränsa den tekniska utrustningen som ska användas. Användningen av en sedvanlig bärbar metallsökare har sina begränsningar avseende hur djupt den kan söka och vilka föremål som kan detekteras.

Sammantaget medför de förslag till verkställighetsföreskrifter en avsevärd lättnad i förhållande till den tidigare tillämpningen av lagstiftningen. Idag ska tillståndsgivningen utgå ifrån de ställningstaganden och uttalanden som nu framförs i förarbetena och som har sin grund i den kritik EU-kommissionens framfört mot den tidigare lagstiftningen. Dessutom måste hänsyn tas till senare uttalande från en företrädare av kommissionen. Syftet med den ändrade lagstiftningen måste Riksantikvarieämbetet, verkställighetsföreskrifter, allmänna råd och domstolar beakta.

Riksantikvarieämbetets förslag till verkställighetsföreskrifter och allmänna råd

Flera av förslagens föreskrifter och allmänna råd kring metallsökning saknar direkt förankring i syftet med kulturmiljölagen. Det saknar också en koppling till de lättnader kring metallsökning som avsågs med den nya lagstiftningen. Det är mer uppenbart att syftet med föreskrifterna istället är att begränsa möjligheterna att utöva hobbyn. I konsekvensutredningen hävdas att föreskrifterna i allt väsentligt fastställer den nuvarande praxisen. Sådan beskrivning motsätter sig SMF, t ex är det mycket ovanligt att länsstyrelser ställer krav på fastighetsägarens tillstånd för användning av metallsökare.

2 kap 2 §

Av 2 § framgår att tillståndsprövningen avser att motverka och förebygga plundring av fornlämning. I propositionen till kulturmiljölagen redovisas närmare begreppet ”fornlämning”. Avsikten med termen var att ersätta begreppet ”fast fornlämning” med just ”fornlämning”.⁷⁵ Kulturmiljölagen skiljer på ”fornlämning” och ”fornfynd”. Denna skillnad uppmärksammar verkställighetsföreskrifterna bara på ett fåtal ställen, se t ex 2 kap 11 §. Sammanblandningen leder till ytterligare oklarheter som inte bidrar till något gott. Vi har i vissa fall nedan hållit oss till de termer som använts i förslaget.

2 kap 3 §

Punkterna 1 – 4 i förslagets 3 § är en upprepning av lagtexten och torde vara helt obehövliga. Det följer av annan lagstiftning att den som vill anhängiggöra ett ärende hos en myndighet som innebär någon form av tillståndsprövning också bör lämna sådana uppgifter att ett beslut kan expedieras, t ex identitetsuppgifter och kontaktuppgifter.

Punkten 5 i förslaget innebär att det ska fordras ett godkännande från fastighetsägaren att denne tillåter metallsökning som går utöver vad allemansrätten tillåter. Av det allmänna rådet framgår att det krävs samtycke från fastighetsägaren om metallsökningen innebär att gräva upp föremål. Sådant samtycke ska bifogas med ansökan.

Nedan beskrivs reglerna kring allemansrätten och hur de förhåller sig till kulturmiljölagens bestämmelser kring metallsökning och förslaget till verkställighetsföreskrifterna.

Allemansrätten innebär en rätt för envar att bl a vandra, cykla, rida eller färdas med båt över annans egendom. Därutöver finns en rätt att tälta eller tillgodogöra sig svamp, bär mm som hittas på annans mark. Detta gäller oavsett om det är staten, kommun, bolag, annat associationsrättsligt organ eller privatperson som äger egendomen.

Allemansrätten är en unik förmån och de skrivna bestämmelserna kring den är fåtaliga, se 7 kap 1 § Miljöbalken (1998:808). Förmånen gäller bara under förutsättning att ”gäster” inte orsakar någon nämnvärd skada på naturen eller andra olägenheter för markägaren eller andra brukare. Allemansrätten gäller t ex inte på tomter intill boningshus. Om

⁷⁵

Se prop 2012/13:96 s 41 ff

någon går över tomt eller plantering kan den dömas för tagande av olovlig väg. Om man orsakar skador kan brottsbalkens stadganden om skadegörelse eller åverkan aktualiseras. Den närmare innebörden av allemansrätten återfinns i en skrift av f d justitierådet Bertil Bengtsson och som getts ut av Naturvårdsverket år 2004.⁷⁶

Av förarbetena till kulturmiljölagen framgår att det finns en rätt att fritt medföra och använda metallsökare inom det område som länsstyrelsen gett tillstånd för, om området också omfattas allemansrätten.⁷⁷ Det är i och för sig ingen nyhet utan har gällt sedan tidigare. I Riksantikvarieämbetets numera upphävda allmänna råd om metallsökare från 1993 framgår att länsstyrelsen bör bifoga information till ett beviljat tillstånd med texten:

*"Beslutet gäller endast tillstånd att använda metallsökare. Tillståndet innefattar inte rätt att beträda mark som annars inte får beträdas eller till mark-ingrepp. Sådan rätt kräver tillstånd från berörd markägare eller från den som på annat sätt har rätt till marken."*⁷⁸

Föredragande statsrådet går ännu längre i sitt ställningstagande. I propositionen till den nya kulturmiljölagen anför hon att användning av metallsökare inte får

"...utsträckas till att fastighetens ägare riskeras att orsakas skada. En person med en metallsökare har således rätt att gå på skogs- och betesmark. Om han eller hon identifierar ett metallföremål under markytan är det dock

⁷⁶ Se Allemansrätten – Vad säger lagen? Bertil Bengtsson Naturvårdsverket Stockholm 2004.

⁷⁷ Se SOU 2012:37 s 223 m och prop 2012/13:96 s 56 ö.

⁷⁸ Se Metallsökare Allmänna råd till 2 kap. Lagen om kulturminnen m.m. 1993, s 32 n.

inte tillåtet att gräva upp föremålet när det ligger på annans mark. För detta krävs fastighetsägarens tillstånd."⁷⁹

Statsrådets förbehållslösa påstående om att markägarens tillstånd skulle krävas är tendentiöst. Det ter sig uppenbart att det fordras för att få gräva på markytor som kan hänföras till tomt eller andra känsliga ytor som kan komma till skada. Möjligen är det just den informationen som Riksantikvarieämbetet försökt förmedla när man använder termen ”markingrepp”. Det är dock svårare att exakt förstå vad föredragande statsrådet menar. Orsaken är att hon varit mycket knapphändig med att utveckla sin uppfattning. Uttalandet får dock tolkas som en direkt koppling till allemansrätten och där finns inga sådana generella begränsningar som statsrådet beskriver. Det saknas överhuvudtaget någon form av analys i utredningen eller i propositionen avseende samspelet mellan metallsökning och allemansrätten. Grunden är dock att metallsökningen inte orsakar någon nämnvärd skada eller störning för fastighetsägaren.

Ett tillstånd för metallsökning från länsstyrelsen innebär dock inte att en detektorist har rätt att med stöd av allemansrätten genomföra omfattande markarbeten på annans egendom, därvidlag kan statsrådets uttalande i sig vara korrekt. Orden ”markingrepp” och ”gräva” har en väldig spännvidd i sin tillämpning, allt från väldigt små åtgärder med t ex en liten planteringsspade till användandet av grävskopa. Det är också därför statsrådets förbehållslösa och outvecklade uttalande är tendentiöst. I ett hänseende är alltså statsrådets uttalande korrekt, det fordras en risk för skada som drabbar fastighetsägaren.

Det får anses vara avsiktligt som lagstiftaren valt att inte närmare kommentera allemansrätten och dess betydelse för metallsökning. I den delen borde lagstiftaren och Riksantikvarieämbetet ha varit mer tydliga, de är ju inte okunniga om vilka rättigheter och skyldigheter som kringgärdar allemansrätten. Ledning får istället hämtas från andra rättskällor som närmare reglerar gränserna för allemansrätten.

Att gräva upp det som hittas, i de sammanhang som det normalt handlar om vid metallsökning i hobbyverksamhet, är tillåtet med stöd av allemansrätten. Detta gäller under

⁷⁹

förutsättning att naturen eller markägaren inte orsakas någon nämnvärd skada⁸⁰. Skada behöver inte bara betyda fysiska skador på mark, det kan också vara störningar av annat slag som drabbar markägaren eller naturmiljön.

Det går att föreställa sig ett ganska vanligt scenario då en detektorist hittar ett metallföremål som man gräver upp med en spade på en badstrand, skogsmark, gräsyta eller annan liknande markyta. Efter det att föremålet tagits om hand återställer man hålet så att markytan på alla sätt liknar förhållandet innan detektoristen började gräva. Generellt kan det knappast innebära någon skada om man med en spade gräver ett litet hål i markytan och därefter återställer detta efter sig. Ett sådant agerande ligger också helt i linje med det hänsynstagande som alla ska visa i sitt umgänge med naturen.

Om det bedrivs en mer organiserad form av metallsökning med flera andra i större omfattning inom ett mindre område så går det sannolikt inte att åberopa allemansrätten som grund för tillåtligheten av sådan verksamhet. På samma sätt torde det gälla om det t ex används motordrivna redskap för att gräva upp det som hittats.

Enligt ett särskilt stadgande i 8 kap brottsbalken framgår att det skulle vara förbjudet att gräva mm. Kapitlet handlar om stöld och andra sk rubbade besittningar och just den aktuella paragrafen om grävning handlar om egenmäktigt förfarande. Det finns ett rättsfall som rör grävning av väg, men det handlar om stora maskinella ingrepp som förhindrat grannar från att ta sig till sin fastighet.

För att dömas för egenmäktigt förfarande fordras att grävandet innebär någon form olägenhet för markägaren. Visst går det att påstå att markägaren inte har direkt rådighet över den lilla markplätt som en detektorist hastigt gräver upp när man hittat ett metallföremål, men det är ytterst kortvarigt och kan inte anse utgöra sådan besittningsrubbning som är straffbar. Detta ska också ställas i relation till att det är tillåtet att tälta en eller ett par nätter på en plats i naturen. Sådan besittningsrubbning är på flera sätt mer omfattande än det som normalt blir aktuellt vid grävning i samband med metallsökning.

⁸⁰

Se redan Arkeologiutredningens delbetänkande Metallsökare – Bruk och missbruk, Ds U 1983:3 s 18 n

Det innebär att en detektorist inte kan dömas för egenmäktigt förfarande när denne gräver upp ett metallföremål av sedvanligt slag, t ex kapsyl, spik, mynt etc. Detektoristen skulle dock kunna dömas för skadegörelse eller åverkan om personen gräver i växande gröda eller andra planeringar som leder till skada för markägaren. Det finns nog därutöver ett otal andra situationer där ett grävande kan orsaka skada, t ex att gräva på en golf-green.

Det är i allmänhet åklagaren som ska visa att grävningen har lett till någon skada av nämnvärd betydelse. Det finns rättsfall där den ekonomiska skadan uppgår till endast 100 kronor och gärningsmannen dömdes för åverkan. Rättsfallet är dock särpräglat och saknar direkt samband med metallsökning. Överhuvudtaget finns det väldigt få rättsfall som berör metallsökning i den mening som här är aktuellt. Allmänt kan dock sägas att beviskraven normalt är högre för att döma någon för brottslig gärning än det är för att erhålla ett skadestånd i en civilrättslig tvist.

Sammanfattningsvis är normalt den skada som kan uppkomma i samband med att en detektorist gräver upp ett föremål på rekommenderade sätt helt försumbara. Det har sannolikt mindre effekter än de som kan uppstå vid camping, där t ex spår efter tält, eldning och latringropar kan kvarstå. Det ska också ses mot bakgrund av att man med stöd av allemansrätten får, i ringa omfattning, ta med sig sten, grus, torv, gräs, ris, löv, mm. Trots att de hör till de ”förbjudna” naturalstren enligt brottsbalken. Det som avgör om det är straffritt är om det har orsakat en bagatellartad skada som markägaren skäligen får tåla.

Det kan nämnas att det i Sveriges Metallsökarförenings stadgar framgår en rad olika förhållningsregler som ska följas i samband med metallsökning. Där framgår bl a en skyldighet att fylla igen grävda hål och återställa marken till ursprungligt skick och ta hand om det skräp som hittas. Detta utgör god sed för detektorister.

Ett krav på ett medgivande från markägaren kan inte uppställas av länsstyrelsen som en förutsättning för att lämna tillstånd till metallsökning. Som redan framgått kan en detektorist med stöd av allemansrätten vistas i naturen och utöva sin hobby så länge denne inte orsakar någon nämnvärd skada. Kulturmiljölagen är i förevarande fall en förvaltningsrättslig reglering mellan den enskilde och staten och har som syfte att skydda forn-lämningar mot plundring. Lagen har alltså inte tillkommit för att skydda markägare från

eventuellt obehörigt utnyttjande av dennes egendom, det är en fråga mellan markägaren och en detektorist. Här finns redan annan lagstiftning av straff- och civilrättslig karaktär som skyddar markägaren, t ex brottsbalken, skadeståndslagen, miljöbalken. Ett generellt påstående om att markägarens tillstånd krävs kan alltså inte läggas till grund för ett sådant villkor för ett tillstånd.

Bortsett från att det saknas rättslig grund för att uppställa krav på markägarens tillstånd för metallsökning kan det dessutom finnas en ovilja att medverka till sådana tillstånd. Markägare menar att det finns tydliga konflikter mellan skyddet av fornlämningar och jord- och skogsbruket. Upptäckten av fornlämningar kan innebära fysiska och administrativa hinder för verksamheten.⁸¹ Det är också sannolikt tanken med förslaget, en förhoppning att fastighetsägare inte ger något samtycke till metallsökning så att antalet ansökningar till länsstyrelserna minskar. Kravet är dock inte förenligt med kulturmiljölagens syfte att stoppa plundring av fornlämningar.

Att flera länsstyrelser har fått mångdubbelt fler ansökningar att handlägga på grund av det ökade intresset för metallsökning kan inte regleras genom att ställa krav som inte uppfyller kulturmiljölagens ändamål. Om det hade varit av avgörande betydelse hade det först och främst lagstiftats om saken. Kravet strider i övrigt mot de synpunkter på lagstiftningen som EU-kommissionen framfört i överträdelseärendet mot Sverige. I de länder där det uppställs krav på tillstånd från markägaren krävs inget ytterligare tillstånd från någon myndighet. Förslaget innebär således ett avsevärt hinder för att använda metallsökare i Sverige och om det genomförs kommer det leda till flera rättsprövningar både i svenska förvaltningsdomstolar och EU-domstolen.

2 kap 4 §

I 4 § berörs tillståndsprövningen. I föreskrifterna talas felaktigt om risk för skada på *fornlämning* som finns i eller vid kända fornlämningar och sannolikheten att det finns okända fornlämningar. Kammarrätten i Jönköping har avgjort ärenden där domstolen skriver att ”*Om det finns hög risk för att fornfynd kan påträffas*” så bör inget tillstånd

⁸¹

Se SOU 2012:37 s 113 m.

beviljas.⁸² Riksantikvarieämbetes förslag till terminologi innebär en strängare bedömning än kammarrättens. Dessutom skulle markområden uteslutas enbart av det skälet att de ligger intill fornlämningar. Någon närmare beskrivning av hur detta ska tillämpas har inte lämnats och förslaget bör bara av det skälet inte genomföras.

Som utförligt redogjorts ovan fordras inte bara en hög risk för att fornfynd kan påträffas. Det fordras också en ytterligare komponent, att fyndet undandras samhället på ett sätt som är jämställt med plundring. Resonemanget upprepas inte här utan hänvisar istället till det som framförts tidigare.

2 kap 6 §

I förslaget framgår att det krävs tillstånd för uppdragstagare som anlitas av myndighet som inte själv behöver något tillstånd. Sådan inskränkning saknar laglig grund och strider mot bestämmelsen i 18 § tredje stycket kulturmiljölagen.

Det har inträffat flera gånger att polismyndigheten kontaktar en erfaren detektorist för att delta i en brottsplatsundersökning. Detta kan ske på kort varsel. Kravet på tillstånd från länsstyrelsen kan innebära att bevissäkringen misslyckas på grund av den tidsutdräkt det innebär att skaffa tillstånd. Det är oklart på vilket sätt föreskriften stoppar plundring och den blir istället kontraproduktiv.

2 kap 7 §

Av föreskriften framgår att giltighetstiden för ett tillstånd inte bör vara mer än ett år. Det är oklart på vilket sätt en begränsad giltighetstid uppfyller kulturmiljölagens syfte. Huvudregeln borde istället vara att tillstånd lämnas för tre år. Med tanke på att länsstyrelsen enkelt kan återkalla ett tillstånd torde detta vara mer praktiskt. Det skulle dessutom innebära en inte obetydlig lättnad i länsstyrelsernas arbetsbörda med att handlägga ärenden. Erfarenhetsmässigt återkommer flera detektorister med ny ansökan innan tillståndet gått ut för ett område. Skälet är de långa handläggningstiderna som idag finns hos flera länsstyrelser.

⁸²

Se dom meddelad 2015-09-08 i mål nr 356-15 m fl.

2 kap 9 §

Länsstyrelsen kan med stöd av lag förena ett tillstånd med villkor. Villkoren ska vara skäliga. Därmed bör avses villkor som avser att stoppa plundring av fornlämningar. Om det uppställs ett villkor ska det finnas särskilda skäl för det. Detta kommer inte till uttryck i föreskrifterna. Att länsstyrelsen uppställer ett villkor som innebär att länsstyrelsen ska meddelas när avsökning påbörjas eller avslutas bör detta kunna genomföras på ett praktiskt sätt. Det bör också finnas en reell möjlighet för länsstyrelsen att hantera och följa upp villkoren. Inte sällan förekommer att länsstyrelser kräver inrapportering av samtliga föremål som kan antas vara tillkomna före 1850. I kulturmiljölagen föreskrivs vilka föremål som ska anmälas till länsstyrelsen eller polisen. Om lagstiftaren menat att alla äldre föremål skulle anmälas borde det ha lagstiftats om. Sådant krav strider mot således mot kulturmiljölagen. Ett villkor som innebär att en redogörelse lämnas över påträffade föremål blir dessutom ineffektivt om det dessutom inte finns något krav på att föremålen ska bevaras en tid. Hur detta ska tillämpas redovisas inte närmare i förslaget. Det är väl knappast lämpligt att alla upphittade föremål lämnas in till länsstyrelsen.

SMF föreslår att länsstyrelser tar initiativ till möten och samverkan med detektorister. Det finns stora möjligheter till erfarenhetsutbyte i olika frågeställningar och sådant arbete skulle dessutom ligga i linje med kulturmiljölagens syfte.

För SMF - Sveriges Metallsökarförening

Vimmerby 10 april 2016

Robbin Ask
Ordförande